

"הנוהל החדש"
בחקירות השב"כ:
המקרה של
עבד א-נאסר עובי"ד

בַּעֲלָם

בִּצְלֵם

מרכז המידע הישראלי לזכויות האדם בשטחים

רחוב עמק רפאים 43 (קומה שניה), ירושלים 93141
טלפון 617274, 02/617271, פקסי 02/610756

B'TSELEM - The Israeli Information Center for Human Rights in the Occupied Territories

43 Emek Refaim St. (Second Floor), Jerusalem
Tel. 02/617271, 617274, Fax. 02/610756

بیتسيلم* مركز المعلومات الاسرائيلي لحقوق الانسان في الاراضي المحتلة
شارع عيمك رفائيم ٤٣، (الطابق الثاني) القدس ٩٣١٤١.
تلفون ٦١٧٢٧٤\١-٠٢. فاكس ٦١٠٧٥٦-٠٢.

ISSN 0792-4003

**"הנוהל החדש"
בחקירות השב"כ:
המקרה של
עבד א-נאסר עובי"ד**

ת ח ק י ר : באסם עיד, יובל גינבר
כ ת י ב ה : יובל גינבר

משה לנדוי ב-1987, נהלים שהתירו, בין היתר, שימוש ב"לחץ פסיכולוגי" וב"מידה מתונה של לחץ פיזי".

מטרותיו של דו"ח זה הן:

1. לבחון באיזו מידה אכן מבשר "הנוהל החדש", כפי שהוא מתואר בחלק הגלוי בתצהיר של ראש השב"כ, שינוי מהותי בשיטות החקירה.
2. לבחון באיזו מידה הביא "הנוהל החדש" לשינוי בפועל בשיטות החקירה. זאת בעיקר באמצעות עדותו של עבד א-נאסר עלי עיסא עובייד, בן 29, תושב הכפר עיסאווייה במזרח ירושלים, שנעצר בביתו ב-30.8.93 והוחזק באגף השב"כ במתקן המעצר המשטרתי במגרש הרוסים עד לשיחרורו בערבות, ב-15.9.93. הדו"ח כולל גם קטעים מעדויות נוספות.

על-פי הסכם העקרונות בין ישראל לאש"פ, ישראל "תמשיך לשאת באחריות להגנה מפני איומים חיצוניים, כמו גם באחריות לביטחון הכולל של התושבים הישראליים" (סעיף 8 בהסכם). כוחות הביטחון הישראליים ימשיכו איפוא, ככל הנראה, לעצור ולחקור פלסטינים תושבי השטחים. ההסכם אינו מתייחס לשיטות החקירה הנוהגות בשטחים, ואינו מבשר כל שינוי בתחום זה. ב-25.4.93 הגיש ראש השב"כ תצהיר לבג"צ¹, ובו פירט שינויים שבוצעו בנוהלים לחקירת עצירים ביטחוניים. הנוהלים המפורטים מובאים בתצהיר שני, שעליו הוטל חסיון. "הנוהל החדש" אמור לשנות את נהלי החקירה שקבעה ועדת חקירה ממלכתית בראשותו של השופט

1. ר' להלן, ע' 5 ואילך.

"הנוהל החדש" בחקירת פלסטינים בידי השב"כ

1. רקע: המלצות ועדת לנדוי – הלכה ומעשה

ב-1987 המליצה ועדת חקירה ממלכתית בראשותו של השופט משה לנדוי על נהלים בחקירות של עצירים ביטחוניים. הממשלה אימצה את המלצות הוועדה. הנהלים, שפורטו בנספח סודי, התירו, בין היתר, שימוש ב"לחץ פסיכולוגי" וב"מידה מתונה של לחץ פיזי".

אין בידי **בצלם** נוסח של הנספח הסודי של ועדת לנדוי, ומכאן שאין אנו יודעים מה התירה הוועדה ומה אסרה.

במארס 1991 פורסם דו"ח **בצלם** בנושא (חקירת פלסטינים בתקופת האינתיפאדה: התעללות, "לחץ פיזי מתון", או עינויים?). מתחקירי **בצלם** עולה כי בפועל נעשה שימוש בעשר שיטות חקירה עיקריות:

1. עלבונות והשפלות מילוליות
2. איום לפגוע בנחקר או בבני משפחתו
3. מניעת שינה ומזון
4. כיסוי הראש בשק למשך שעות ואף ימים
5. כליאת העציר לתקופות ממושכות בתא מבודד קטן, כשגופו קשור בתנוחה מכאיבה
6. קשירה לתקופות ארוכות בתנחות מכאיבות
7. שימוש במשתפי-פעולה כדי להוציא מידע או הודאה, באלימות או תוך איום באלימות
8. פעילות גופנית בכפייה
9. כליאה בתנאים קיצוניים של חום, קור או לכלוך
10. מכות קשות בכל חלקי הגוף באמצעות אגרופים, מקלות ומכשירים אחרים.

במסקנות הדו"ח נקבע בין היתר כי "על פי כל קריטריון רשמי, שיטות [חקירה] אלו... מתאימות להגדרה של 'עינויים'²

2. "הנוהל החדש"

ביוני 1991 עתרו הוועד הציבורי נגד עינויים בישראל ומר מוראד עדנאן סלחאת, באמצעות עו"ד אביגדור פלדמן, לבית-הדין הגבוה לצדק³, בבקשה כי יאסור על שירות הביטחון הכללי להפעיל שיטות של לחץ פסיכולוגי ולחץ פיזי, כפי שהן מפורטות בהמלצות "ועדת לנדוי". זאת בשל היות האמצעים הללו סותרים את האמנות הבין-לאומיות עליהן חתומה ישראל ואת החוק הישראלי. העותרים תבעו גם לפרסם את הנספח הסודי בהמלצות הוועדה. ב-25.4.93, במסגרת הדיון בעתירה, הגיש ראש השב"כ תצהיר לבג"צ, ובו הוא מפרט שינויים שבוצעו בנהלי החקירה. פירוט הנהלים מובא בתצהיר שני, שעליו הוטל חסיון.

בתצהיר הגלוי מודיע ראש השב"כ לבג"צ כי "נוהל חדש" הוצא ב-22.4.93, בהתאם להחלטת ועדת השרים, שהוקמה לצורך מתן חוות דעת בנושא זה (סעיפים 12, 13 בתצהיר).

ביסוד ה"נוהל החדש" עומדים העקרונות ש"נקבעו כבר על ידי ועדת לנדוי" (סעיף 15). התצהיר מפרט את הדגשים העיקריים ב"נוהל החדש":

1. "הבהרות" ו"שינויים": "ועדת השרים גם כללה הגדרות והבהרות נוספות לגבי השימוש באמצעי לחץ שהותרו לחוקרים קודם לכן ואף הכניסה שינויים מסויימים נוספים בנהל." (סעיף 17).
2. "הגבלות": "הנוהל החדש" מציין "הגבלות" ה"מתייחסות, בין היתר, להיבטי החקירה השונים", דהיינו סוג החקירות בהן מותר אמצעי זה או אחר, השלבים בהם מותר, והדרג הרשאי לאשר הפעלת אמצעי זה או אחר; "מגבלות שנקבעו באשר להפעלת אמצעי הלחץ השונים"; "החובה להתחשב במצבו הבריאותי של הנחקר"; ו"חיוניות הפעלת ההיתרים". (סעיף 15).

2. ע' 89 בדו"ח.

3. בג"צ 2581/91.

מעצר בניתוק מוחלט מהעולם למשך 14 יום

לגורמים החוקרים עצירים פלסטיניים סמכות להחזיק עציר בניתוק מוחלט מהחוץ במשך עד שמונה-עשר יום (להוציא ביקור של נציג הצלב-האדום ביום ה-14), בטרם יובא בפני שופט לדיון בהארכת מעצרו. ניתוק זה כולל מניעת ביקור של עורך-דין לתקופה של 15 יום, אותה ניתן להאריך*.

ב-10.9.92 החליטה ועדת השרים לעניני ביטחון לשנות את הנהלים לגבי עצירים קטינים וחשודים בהפרות סדר, כך שאלה יוכלו להיות מוחזקים במעצר עד שמונה ימים בטרם יובאו בפני שופט. לגבי החשודים בעברות חמורות לא שונה הנהל שתואר לעיל**.

נוהל זה, אין לו אח ורע בשום מדינה דמוקרטית. בישראל מובא עציר בפני שופט לאחר 48 שעות.

* בנושא זה ר' **בצלם**, חקירת פלסטיניים, עמ' 81-83.
** החלטת הוועדה עוגנה בתיקון לצו בדבר הוראות בטחון (תיקון מס' 70, מה-24.3.93).

3. הפעלת האמצעים רק להשגת "מידע חיוני":
"בנוהל מודגש", מציין ראש השב"כ, "כי אין להפעיל היתר כלשהו שלא למטרה", שהיא "להניע נחקרים למסור מידע חיוני אשר יש יסוד להניח כי הם אוצרים בקרבם". (סעיף 16).

4. איסורים: "בנוהל גם מובהר במפורש, כי חל איסור על הרעבת נחקר, מניעת שתייה מנחקר, מניעת יציאתו של נחקר לשירותים והפקרתו לחוס או לקור". (סעיף 16).

5. "הפעלת אמצעי חריג" בהדרגה: לפי ראש השב"כ:

... נקבע בנוהל, כי גם אם ישנו הכרח בהפעלת אמצעי חריג מן האמצעים המפורטים בנוהל, חייב החוקר לפעול בצורה הדרגתית. דהיינו, תחילה עליו לנסות במידת האפשר להשתמש באמצעים של לחץ פסיכולוגי להשגת המטרה. רק אם אלה אינם משיגים את המטרה, רשאי החוקר להשתמש באמצעי לחץ נוספים אותם מתיר הנוהל. (סעיף 17).

3. ביקור

גם אליבא דראש השב"כ עצמו, הנוהל החדש ממשיך לכלול, "במגבלות הדין", את "נוהלי החקירה המיוחדים עליהם המליצה ועדת לנדוי". (סעיף 7). השינויים שהביא "הנוהל החדש" הם מעטים ושוליים, ונוהל זה עודנו מתיר למעשה השפלה ועינויים – פסיכולוגיים ופיסיים – של נחקרים פלסטיניים:

א. אורך המעצר וחומרת האמצעים – על פי רצונו של השב"כ

השינוי העיקרי ב"נוהל החדש" הוא בהתניית הפעלתם של אמצעי חקירה שונים בקיומם של חשדות מסויימים, ובאישורים של דרגים מסויימים. עם זאת, גם הגורמים הקובעים את מהות החשד, וגם הדרגים המאשרים את השימוש באמצעים שונים, הינם אנשי השב"כ עצמם.

באמצעות הקצין הממונה על החקירה, המשמש להם עלה תאנה משטרתי, קובעים אנשי השב"כ, בלא התערבות, בלא פיקוח ואף בלא ידיעה של גורם חיצוני כלשהו, כי החשדות חמורים דיים בכדי

להחזיק את הנחקר בלא קשר כלשהו עם העולם החיצון במשך 14 יום, וכי מותר להפעיל עליו את אמצעי החקירה הקשים שאישרה ועדת לנדוי.

במדינות הדמוקרטיות נקבעו זה מכבר נהלים מחייבים, המגבילים את יכולת הגורם העוצר לעשות בעצירים ככל שיחפוץ. בין העיקריים שבאמצעים אלה – הבאת העציר בפני שופט בהקדם האפשרי, ומתן היתר לעציר לפגוש את עורך-דינו בתוך תקופה קצרה ביותר מרגע מעצרו. מטרת אמצעים אלה היא להביא לכך כי גורמים נוספים, שאינם תלויים בגורם העוצר, יפקחו עין על מצב העציר.

"הנוהל החדש" מעניק לשב"כ את הסמכות הבלעדית לקבוע את חומרת האמצעים שהוא רשאי להפעיל, ואת המועד בו יורשו גורמים חיצוניים לפקח על יחסו לעציר.

אנשי השב"כ מקבלים החלטות אלה על סמך חשד בלבד, ואינם חייבים לנמקן, בניגוד, למשל, לבקשה רגילה להארכת מעצר. משום כך אין כל אפשרות, גם בדיעבד, להאשים את החוקרים בהארכת מעצר בבידוד מהחוץ, או בשימוש באמצעים קשים. שלא לצורך.

תלונות נגד חוקרי השב"כ נחקרו, עד לפני זמן קצר, בתוך השב"כ עצמו, אף שהחלטה בדבר העברת חקירות אלה למשרד המשפטים נתקבלה עוד בידי הממשלה הקודמת.⁴

ב. התרת השימוש באמצעי חקירה המהווים עינויים

אין בידי **בצלם** נוסח של הנספח הסודי של "הנוהל החדש", או זה של ועדת לנדוי.

ואולם על פי העדויות המובאות כאן נעשה בפועל, תחת "הנוהל החדש", שימוש בתשעה מעשרת האמצעים בהם נעשה שימוש לפני כניסתו לתוקף.⁵

דבר זה נכון גם לגבי עשרות עדויות ותצהירים שהצטברו במשרדי עורכי-דין ואירגוני זכויות אדם אחרים מאז נכנס "הנוהל החדש" לתוקף.⁶

גם תחת הנוהל החדש קושרים החוקרים עצירים פלסטיניים, כדבר שבשיגרה, בתנוחות מכאיבות לתקופות ממושכות, מונעים מהם שינה, מזון, מקלחת ובגדים נקיים, משפילים אותם, מאיימים עליהם ומכים אותם.

העדר השיפור במצב למעשה נובע במידה רבה מכך שביסוד ה"נוהל החדש" עומדים כאמור העקרונות ש"נקבעו כבר על ידי ועדת לנדוי" (סעיף 15).

ג. התרת אלימות "מתונה" כפריצת סכר

ראש וראשון לפגמי "הנוהל החדש", כמוהו כקודמו, הוא עצם התרת השימוש באלימות פסיכולוגית ופיזית כלפי נחקרים, גם אם תוך הסתייגות האוסרת, כפי שאסרה ועדת לנדוי, את הפעלתו "כדי להשפיל, לפגוע או לענות נחקרים" (סעיף 16, והשוו סעיף 3.16 בהמלצות ועדת לנדוי).

הסכנה בפתיחת שער זה עמדה מאחורי הניסוח החד-משמעי בחוק העונשין הישראלי, שאסר על עובדי ציבור לנקוט אלימות כלשהי, ואף לאיים באלימות, כדרך להשגת הודאה או מידע.

סעיף 277 בחוק העונשין קובע:

עובד הציבור העושה אחת מאלה, דינו מאסר שלוש שנים:

1. המשתמש, או מורה להשתמש, בכוח או באלימות נגד אדם כדי לסחוט ממנו, או מאחר, שהאדם יש לו עניין בו, הודאה בעבירה או מידע בדבר עבירה;

ב-12.8.93 דחה בית-המשפט העליון, בשבתו כבג"צ, ובהרכב השופטים שלמה לוי, מנחם אלון ודב לוי את עתירת הוועד הציבורי נגד עינויים בישראל. בית-המשפט קבע כי מעמד ההנחיות שניתנו לחוקרי השב"כ הוא של הוראות פנימיות, ו"ברור הוא שאין לראותן כשוות ערך לחוק... ודין להיבטל אם הן נוגדות את החוק". בית-המשפט נמנע מלהביע את דעתו באשר לחוקיות ההנחיות, שבדיקתה חייבת להיעשות רק במקרה ספציפי. לדברי השופט שלמה לוי, "איני סבור שעלינו להתייחס לנושאים הכלולים בפרטי המלצות הוועדה [ועדת לנדוי], או לפרטים שנכללו בקובץ ההנחיות. שהרי בדיקה פרטנית כזו יכולה ותיעשה רק על רקע של מקרה קונקרטי".

בית-המשפט קבע גם כי בקיום דרכי פיקוח על פעולות השב"כ בידי הממשלה, הכנסת ומבקר המדינה, ובהעברת בדיקתן של תלונות כנגד חוקרי השב"כ לגורם בלתי תלוי במשרד המשפטים יש משום ערובה נוספת לכך, כי במקרים פרטיקולריים, שבהם יהיה מקום לקביעה לכאורה, שחוקרי השב"כ לא נקטו בדרך הנאותה, יוגשו נגדם אישומים פליליים – דבר שיאפשר קביעות נורמטיביות גם במקרים הקשים, אגב הטיפול בהתדיינות קונקרטית".

4. ב-6.9.93 מסר העיתון **חדשות** כי המחלקה לחקירות שוטרים בפרקליטות המדינה "תחל בקרוב" לטפל בתלונות נגד חוקרי השב"כ.

5. ר' רשימה בע' 5. רק לגבי שימוש באמצעי אחד – פעילות גופנית בכפייה – לא מצאנו עדויות.

6. ר' למשל: Amnesty International, Doctors and interrogation practices: The Case of Nader Qumsiyeh, August 1993.

7. לניתוח מפורט של בעייתיות ההיתר להפעיל אלימות מבחינת החוק הישראלי והמשפט הבין-לאומי ר' **בצלם**, חקירת פלסטינים, עמ' 9-18.

2. מאיים על האדם, או מורה שיאיימו עליו, בפגיעה בגופו או בנכסיו, שלו או של אחר שהאדם יש לו עניין בו, כדי לסחוט מן האדם הודאה בעבירה או מידע בדבר עבירה. השימוש בביטויים כגון "יחס ישיר לטיבה ולהיקפה של הסכנה" (בסעיף 16 לתצהיר) או "אך ורק להניע נחקרים למסור מידע חיוני" (שם) להצדקת התרתו של השימוש באלימות כלפי נחקרים עומד בסתירה בוטה לעמדת המשפט הבין-לאומי, האוסר על עינויים איסור מוחלט, כולל במצבי החירום הקיצוניים ביותר. סעיף 2 של "האמנה נגד עינויים וצורות אחרות של

יחס או עונש אכזרי או בלתי אנושי", מ-1984 ואשר ממשלת ישראל אישרה ב-1991, קובע:

אין להעלות נסיבות חריגות כלשהן, בין אם מצב מלחמה, חוסר-יציבות מדינית פנימי, או כל צורה אחרת של מצב חירום ציבורי, כצידוק לעינויים.

המשך התרתו של השימוש באמצעים אלימים ב"נוהל החדש" חמור במיוחד נוכח הניסיון רב-השנים שהצטבר אצל מנשחיו. ניסיון זה הוכיח כי התרת אלימות, "מתונה" ככל שתהיה, פותחת בהכרח שער לאלימות קשה. הדרך היחידה למנוע זאת היא לאסור, חד-משמעית, הפעלת אלימות כלשהי בחקירה.

עדותו של עבד א-נאסר עלי עיסא עובייד

להלן העדות שנבה עובד **נצלם** כאסם עיד מעבד א-נאסר עובייד. העדות נגבתה בעיקרה ב-17.9.93 בעיסאווייה. לבקשתנו, הבהיר עובייד מספר נקודות במהלך הכנת דו"ח זה, וההבהרות שולבו בעדות.

השוטרים העלו אותי לתוך רכב ולקחו אותי למגרש הרוסים. שם הורידו אותי מהרכב והכניסו אותי לצריף מס' 4 (ראיתי את המקום אחרי שהוציאו אותי מהבנין בלי כיסוי עיניים). בצריף הודיע לי שוטר שאני עצור ל-48 שעות ולקח אותי לבית המעצר. לקחו אותי לרופא ששאל אותי אם יש לי מחלות או כאבים. אמרתי שאין לי. הרופא לא בדק אותי בכלל, אך ראיתי שרשם משהו בתוך התיק. הכניסו אותי לחדר בו הלבישו לי שק על הראש ואז הוציאו אותי

ב-30.8.93, בשעה 1:00 לפנות בוקר של יום שני, הגיעו שוטרים ואנשי שבי"כ לביתי. הם דפקו על דלת ביתי. שאלתי מי זה והם אמרו שהם משטרה. פתחתי את הדלת ושלושה שוטרים רעולי פנים (עם כובעים כחולים מצמר וחורים לעיניים) נכנסו לבית ושאלו אותי: מה שמך? אמרתי ששמי הוא עבד א-נאסר ואז הם אמרו לי שאני עצור. התלבשתי והם הוציאו אותי מחוץ לבית, קשרו לי את הידיים מאחור וכיסו לי את העיניים.

קביעת כשירות רפואית למעצר בתנאים עלומים

כדי לאשר את כשירותו הרפואית של אדם להימצא בסביבה, או בתנאים אלה או אחרים, חייב רופא, כמובן, להכיר את הסביבה והתנאים האמורים.

דבר זה נכון לגבי מידת הרעש במפעל תעשייתי, מידת המאמץ הגופני הנדרש ביחידה צבאית, וגם לגבי תנאי מעצר.

במתקני הכליאה הצבאיים, המשטרתיים ואלה של השב"ס פועלים רופאים, שבסמכותם לקבוע אם אדם כשיר או אינו כשיר להימצא במתקן.

ב-1 בדצמבר 1992 הגישה ח"כ נעמי חזן לשר הביטחון שאילתה שנושאה סמכויות רופאים במתקני כליאה בהם קיימים אגפי חקירה של השב"כ (שאילתה מס' 0204).

בין השאר שאלה:

האם הוא [הרופא] מתוודך לגבי החלק החסוי של דו"ח ועדת לנדוי מ-1987 המגדיר את המותר והאסור לחוקרים?

בתשובה מסר השר לאיכות הסביבה, יוסי שריד, בשם שר הביטחון:

הרופא אינו מתוודך לגבי הדו"ח החסוי. הבדיקה נעשית על פי אמות מידה רפואיות מקובלות ואינה מתחשבת בצרכי החקירה. בסמכותו העקרונית של הרופא להגביל משך החקירה או תנאי החקירה.

הרופא מאשר איפוא קבלת עציר למתקן הכולל אגף חקירה, בו מופעלים אמצעי לחץ פסיכולוגיים ופיסיים, בלא שידע מהם. כלומר, הוא מאשר כשירותו של אדם לשהות בתנאים שאין הוא מכיר.

לרופא ניתנת סמכות "עקרונית" להגביל את תנאי החקירה, שאין הוא יודע כאמור את טיבם.

הצהרת טוקיו שנתקבלה על ידי ההסתדרות העולמית ופורסמה ב-1975 אוסרת על הרופאים, בין היתר, "להעלים עין... מעינויים, או צורות אחרות של פעולות אכזריות, בלתי אנושיות או משפילות".*

* לדיון נרחב יותר בסוגיה זו ר' **נצלם**, "מותו של מוסטפא ברכאת באגף החקירות במתקן הכליאה בטול כרם", דו"ח מקרה 1: ספטמבר 1992, עמ' 12-13.

מהחדר, לקחו אותי במסדרון והכניסו אותי לחדר אחר, שם הורידו לי את השק אבל השאירו את הידיים קשורות מאחור.

בתוך החדר היה חוקר שהזדהה כאבו אמין⁸. הוא נתן לי סיגריה ואמר לי שלא הביאו אותי לשם סתם אלא לאחר שבחור מהכפר עיסאווייה בשם אחמד, שנעצר כשבוע לפני, אמר שאני מתנועת החמאס. אבו אמין אמר לי שאחמד הודה כי גייס אותי לתנועה ושאני והוא שרפנו יחד בית קפה בכפר בשנת 90 בגלל שהיו שם משחקי הימורים. אבו אמין כל הזמן אמר לי שהסיפור סגור והם יודעים הכל. אני הכחשתי כל קשר לדברים אלה. החקירה נמשכה עד לשעה 4:00 בבוקר של יום שני. בחדר יש שעון גדול וראיתי מה השעה בדיוק.

מאוחר יותר בבוקר הגיע חוקר נוסף שהזדהה בשם בני. שניהם התחילו לחקור אותי על אותם הדברים. לאחר מכן בני לקח אותי לחדר אחר והמשיך לחקור אותי. הוא העמיד אותי ליד הקיר בחצי עמידה [כלומר בברכיים כפופות] והלך. הוא חזר כל רבע שעה. זה נמשך עד לשעה 9:00 בערב של יום שני.

מדי פעם בני היה תופס אותי בצווארון של החולצה ודופק לי את הגב בקיר. כל פעם שהוא עשה זאת, הוא דפק לי את הגב בערך 30 פעם. במהלך החקירה, קפטן בני הביא חתיכת פלסטר לבנה, הדביק אותה על החזה שלי וכתב עליה בערבית את המילה "משתף פעולה" ("יעמיל") וגם את המספר 745421088/3. הוא החל ללמד אותי את המספר. לקח לי כ-3 שעות עד שלמדתי את המספר. הוא צילם אותי

שימוש במשתפי-פעולה בחקירה – עדות איש מילואים

חוקרי השב"כ וצה"ל עושים שימוש שיגרתי במשתפי-פעולה פלסטינים כאמצעי לחקירת חשודים "ביטחוניים".

ד.ב. (השם המלא שמור במשרדי **בצלם**) משרת במילואים במשטרה הצבאית. באביב השנה (1993) שירת באגף החקירות אשר במתקן הכליאה הצבאי בפרעה, בצפון הגדה המערבית.

מתקן חקירות זה מנוהל בידי המשטרה הצבאית ובאחריותה, תחת הזרחה מקצועית של איש שב"כ.

בעדות שמסר ד.ב. ליובל גינבר **מבצלם** ב-8.8.93 הסביר כי תפקידו העיקרי היה להביא עצירים לאגף החקירות וממנו. לא הותר לו להיכנס לחדרי החקירה עצמם.

להלן הקטע בעדותו המתיחס לתפקיד משתפי-הפעולה בחקירה.

מפריע לי שהם עושים דברים שאנחנו לא עושים.

המשת"פים היו, ככל שאני יודע, קרימינלים [יובל גינבר מעיר: להבדיל מעצירים "ביטחוניים"]. הם שוכנו בחדר לחוד, באגף החקירות, חדר ממוזג עם וידאו וטלוויזיה. הם קיבלו אוכל גם מהבית.

ככלל, היו מרוקנים תא קטן, מכניסים משת"פ, מכניסים את הנחקר – והוא הוציא מה שהוא הוציא.

מה שהרגיז אותי הוא שאחד המשת"פים, שכנראה "נשרף", היה עובר לעתים ומכה את הנחקרים שבהמתנה. מדי פעם גם חיילים היכו (אם, למשל, חייל היה חוזר מבואס מהבית, והיה אומר לעציר להתיישר בליווי בעיטה) – אבל זה היה נדיר.

התעמתתי עם המשת"פ בנושא, והוא קיבל גיבוי מהשוטרים [הצבאיים]. הבנתי שהנושא עלה גם עם החוקרים.

8. עצירים פלסטינים במגרש הרוסים נחקרים בידי השב"כ או מחלק המיעוטים של משטרת ישראל. על-פי העדות, נחקר עובייד בידי השב"כ. דבר זה נתאשר במכתב של פקד יוני ציוני מאגף החקירות במטה הארצי של משטרת ישראל. בתשובה למכתבנו הוא כותב ב-2.11.93 כי עובייד "נעצר בתאריך 30.8.93 כחשוד בעבירות חמורות ושוחזר ב-15.9.93 ע"י השב"כ".

התחילו לקלל. ידעתי שהם משתפי פעולה בגלל ששמעתי מאנשים שנעצרו בעבר שיש משתפי פעולה בבית המעצר. לאחר מכן העבירו אותי לחדר או.ר, גם כן של משתפי פעולה, שם היו כ-10 אנשים. נכנסתי למקלחת. אחד מהעצירים נתן לי ככפפים ופיגימה, עשו לי קפה, נתנו לי סיגריות ואמרו לי שכולנו חמאס ובגלל שאני מתפלל הם ביקשו שאני אהיה בתא.

אחרי זה ואמר לי: אני אפיץ את התמונות שלך בבית המעצר ובכפר שלך ורעולי הפנים ישליכו על הבית שלך בקבוקי מולוטוב וישרפו לך את שלושת הבנות הקטנות שלך ובבית המעצר יחקרו אותך ויענו אותך. בני ביקש ממני כל הזמן לחזור על המספר בקול רם ואמר לי שהוא הולך לחדר אחר, ורוצה לשמוע אותי משם. כל אותו זמן עמדתי כשהידיים כבולות לאחור.

עיניים והשפלות במתקן הכליאה הצבאי בדהריה – עדות

במתקן הכליאה הצבאי בדהריה אגף חקירות המנוהל בידי המשטרה הצבאית ובאחריותה, תחת הדרכה מקצועית של השב"כ.

קייס מוחמד זבון, תושב העיירה בית סאחור, נכלא באגף זה בין ה-9 ל-25 במאי 1993. ב-30.6.93 העיד זבון בפני באסם עיד **מבצלם**, על נסיבות חקירתו. להלן קטעים מעדותו.

... בשעה זו הגיע חייל שהעביר אותי לצינוק אחר בגודל של 70 ס"מ x 1.80 ובגובה של 2 מ'. בתוך הצינוק היה דלי לצרכים ובקבוק עם מיים (מלוכלכים) לשתייה. כמו כן היתה בו מנורת חשמל, מזרון מלוכלך ושלוש שמיכות. בתיקרה היה חור בקוטר של 15 ס"מ. ישנתי בצינוק עד לשעה 07:00.

במהלך הלילה היה עובר מפעם לפעם סוהר, דופק חזק על הדלת ואני הייתי חייב לומר כן, אחרת לא היה מפסיק. בשעה 07:00 בבוקר לקחו אותי חזרה לארון ובלילה החזירו אותי לצינוק. מצב זה נמשך 16 ימים.

בכל אותה תקופה לא התקלחתי, לא החלפתי בגדים ולא ביקרו אותי בני המשפחה.

... החוקרים היו לוקחים אותי לחדר, מכסים לי את העיניים, קושרים לי את הידיים מאחור ומעמידים אותי עם הראש צמוד לקיר כמה שעות. דבר נוסף שהיו עושים זה לקשור לי את הידיים מאחור ולהושיב אותי על הרצפה על הברכיים כשחוקר אחד יושב מולי על כיסא ומידי פעם בוטע לי עם הרגל באשכים.

... כל חוקר היה מעביר אותי לחוקר אחר. חלק מהם היו מקללים אותי ואת אחיותי. אחד החוקרים נתן לי חתיכת מקל בצורה של אבר מין גברי. הוא אמר לי שזה מתנה לאחותי. חלק מהחוקרים היו מאיימים עלי שיזיינו אותי או את אימי או את אחותי. חלק מהחוקרים היו אומרים לי שיש לי שתי אפשרויות: או להישפט לתקופה ארוכה או לעבוד איתם ושהם יתנו לי כסף וישחררו אותי. הם אמרו לי שיכירו לי יהודים שאוכל לספק להם סחורה.

בתוך ה"ארון" היתה טמפרטורה של לפחות 50 מעלות. לרשות כל עציר היה ליטר מיים אחד בלבד.

שלהם. אחד מהם, שהציג עצמו בשם אבו מ', התקרב אלי ואמר לי: אל תדבר שום דבר. עוד מעט יגיע האחראי על התא, אבו א', והוא יעביר את שמך לאחראי על בתי הכלא [הכוונה לאחראי מטעם האירגונים הפלסטיניים].

כשהגיע אבו א' ישבתי איתו. הוא היה בערך בן 35. הוא שאל אותי על מה אני עצור, במה מאשימים אותי

זה נמשך עד שבלילה בא בני והעביר אותי לחדר אחר, ושם נתנו לי לישון. לא אכלתי ולא שתיתי כל יום שני.

ביום שלישי, בין 7 ל-8 בבוקר, הכניסו אותי לתא של משתפי פעולה, שם היו חמישה עצורים שהציגו את עצמם בפני כפעילי פת"ח וחזית עממית ואחד אמר שהוא שייך לחמאס. ישבתי על המיטה. שניים מהם

ובמה הודיתי. אמרתי שמישהו סיפר עלי דברים ואני הכחשתי. אבו א' רשם הכל. אחר כך הוא שאל אותי מה הסתרת מהחוקר ואני אמרתי שאין לי שום דבר להסתיר.

אבו א' עזב אותי ושאר העצירים אמרו לי שעלי לדבר איתו ולמסור לו מידע, כדי שהוא יוכל לעזור לי. אחר-כך לקחו אותי השוטרים לבית-המשפט, שם האריכו את מעצרי ב-10 ימים⁹. זה היה בתאריך 31.8.93 בין 11 ו-12 בצהריים.

משם החזירו אותי לתא של משתפי הפעולה וכשנכנסתי לחדר אבו א' החל לתת לי סטירות ובעיטות בידיים וברגליים. אבו א' אמר לי: אתה

אחר-כך אבו א' אמר לי: כעת אני אראה לך משהו, שאם הצעירים יראו אותו הם יהרגו אותך. אבו א' כיסה את המיטה בשמיכות ואז הראה לי את התמונה שבני צילם אותי. הוא אמר לי: אתה צריך עכשיו להוכיח לנו שאתה לא משתף פעולה. הוא שאל אותי מאיזו משפחה אני. אמרתי לו שאני ממשפחת עובייד. הוא אמר לי שהשם של מוחיתאר הכפר הוא עובייד ושאל אותי מה הקירבה שלי אליו. אמרתי לו שהמוחיתאר הוא דוד שלי. הוא אמר לי: אז אתה משתף פעולה בגלל שכל המוחיתארים הם משתפי פעולה.

ארבעה צעירים לקחו אותי לשירותים, הורידו לי את

עינויים באגף החקירות של השב"ב ברמאללה - עדות

בבנייני המימשל הצבאי ברמאללה קיים מתקן מעצר של צה"ל, ובו פועל אגף חקירות של השב"ב. ב-22.4.93 הובא לאגף זה מוחמד יעקוב עבד אל-קאדר א-נובאני, תושב הכפר מזארע א-נובאני שבנפת רמאללה.

להלן קטעים מתצהיר שמסר לעו"ד אנוואר אבו לאפי ב-9.6.93, בעודו עצור (בתרגום מערבית).

... הועברתי מייד לכלא רמאללה, שם הוכנסתי למרפאת כלא רמאללה למשך חמש דקות. הרופא ניקה את הדם מפני ומגופי ואנשי השב"ב החזירו אותי אל הצינוק [זנאזין], שם העינויים (בשבח). הייתי ללא בגדים, להוציא מכנסיים, כיוון ששאר בגדי נקרעו קודם לכן. סבלתי כאבים בגבי בגלל השבח, ואני חושב שזה דיסק.

מאז מעצרי ב-22.4.93 הוכיתי בצורה קשה בראשי, חזי וגבי והייתי בשבח לתקופות ארוכות על כיסא קטן כשידי ורגלי קשורות והכיסא מחוזה לרצפה וללא שינה למשך 24 שעות.

במשך תקופת החקירה שלי היו נותנים לי זמן לישון באורך של שעה כל שמונים שעות ועד רגע החתימה על תצהיר זה אני סובל מאותם עינויים ושבח ומיעוט שינה. נחקרתי פעמיים בלבד במשך תקופת החקירה מאז 22.4.93 ועד היום. לא החלפתי בגדים בכלל.

החולצה, הביאו ניילונים והתנהגו כאילו הם רוצים לשרוף לי את הגב בניילון. הם שרפו את הניילון בשירותים, כעטו לי בעיטות בכטן ואמרו לי שהם כוחות ההלם.

כאשר הם החזירו אותי לחדר, אבו א' הביא לי ניירות כתובים בערבית. אמרתי להם שאני לא יכול לקרוא. אבו א' תפס לי את אצבעות הידיים והחתיים אותי.

חושב שכולנו משתפי פעולה ושרק אתה לאומי? אני אסתובב איתך בכל בית המעצר כדי שתראה שאני באמת איש לאומי. אחר כך אבו א' הביא לי ספר בשם "הייתי משתף פעולה" של מאזן פחמאוו. הוא אמר לי לקרוא בקול את שם הספר. קראתי בקול: "הייתי משתף פעולה". אבו א' אמר לי: אתה רואה? הודית שאתה משתף פעולה.

9. עובייד היה עצור בישראל, לכן חלים עליו נהלי הארכת המעצר הישראליים, בניגוד לאלה החלים בשטחים. נהלי החקירה של השב"ב זהים בישראל ובשטחים.

סימני הכוויות על זרועותיו של עבד א-נאסר עובייד.
התמונה צולמה ב-17.9.93.

בשבעת הימים האחרונים לא נחקרתי כלל וב-15.9 המשטרה שחררה אותי בערבות צד שלישי בסך 5,000 ש"ח. זאת הפעם הראשונה שאני נעצר בכל ימי חיי. הייתי עצור 17 יום. בתקופה זו התקלחתי פעם אחת כאשר הייתי בחדר של משתפי הפעולה, ופעם בשבוע האחרון. לא היה לי אף ביקור (ממשפחתי). עורך הדין שלי, תוסיה כהן, ביקר אותי פעם אחת. הוא היה אמור להיות בהארכת המעצר השנייה, אבל הקדימו אותה מיום שישי לחמישי, והדבר לא נודע לו. קיבלתי בגדים רק פעם אחת – מההורים שלי.

לאחר מכן לקחו אותי למיטה, שעדיין היתה מכוסה בשמיכות מאז שאבו א' כיסה אותה. שלושה באו איתי למיטה. שניים תפסו לי את הידיים והרגליים והשלישי הדליק סיגריות והחל לשרוף לי את הידיים [באסם עיד מעיר: ראיתי ארבעה סימנים של כוויות בשתי זרועותיו – ר' צילום]. כל הזמן הם אמרו לי: אתה משתף פעולה ותוכיח לנו שאתה לא כזה. אבו א' החל להכות אותי שוב.

אחר-כך הוא תפס אותי והחל לנשק אותי ולומר לי: אתה כמו אשתי. אשתי איננה ואתה במקומה. הוא הורה לצעירים להפסיק את הכל אבל לא לדבר איתי ולא לתת לי סיגריות.

ישבתי כל יום שלישי אצלם ולמחרת לקחו אותי לחקירה. הגיע שוטר ואמר לי שיש לי ביקור. התברר שלא היה. השוטר לקח אותי לחקירה. בני וחוקרים אחרים אמרו לי: נהנית שם? אתה רוצה לחזור אליהם? בני הביא לי את הניירות שאבו א' "החתים" אותי עליהם. קראתי את הניירות וראיתי שכתוב שם כי אני מודה בהשתייכות לחמאס ושרפתי את בית הקפה. אמרתי שאני לא קראתי את הניירות לפני שחתמתי עליהם ואני מכחיש את כל מה שכתוב שם.

הם הושיבו אותי על כיסא קטן של ילדים בתוך החדר. כל הלילה ישבתי על הכיסא עם שק על הראש. למחרת השאירו אותי באותה צורה כל היום. אחר-כך העבירו אותי לחדר אוכל. אכלתי והחזירו אותי לחדר. הושיבו אותי עם שק על הראש, במשך כל היום.

לאחר מכן הגיע בני ושאל אותי למה יש לי חורים בחולצה. אמרתי לו שהעצירים בחדר שרפו אותי בסיגריות. הוא התקשר לבית שלי בנוכחותי וביקש ממני להגיד להורים שלי להביא לי בגדים. ביקשתי מאישתי להביא לי בגדים. לקחו אותי לצינוק, שם היה חשמל, שירותים, שמיכות, קנקן מים. כל הזמן הייתי בחקירה ובשבח (נעמידה כפופה ליד הקיר או חצי עמידה), עד שלקחו אותי לעוד הארכת מעצר, ביום חמישי (9.9.93).

השופטת האריכה את מעצרי ב-7 ימים. הראיתי לשופטת את הכוויות מהסיגריות והיא ביקשה חקירה בענין, אך המשטרה לא חקרה – לפחות לא אותי.

כל זאת, לפי העדות, בחשד שעובייד נטל חלק בשריפת בית-קפה (פעולה שהתבצעה בלילה וגרמה נזק לרכוש בלבד) לפני כשלוש שנים, ובמטרה להוציא מעובייד הודאה שתאשר חשד זה.

חלק מהעינויים בוצעו בידי משתפי-פעולה פלסטינים. אלה פעלו בתיאום מלא עם חוקרי השב"כ, שהתבטא בהעברה הלוך ושוב של מידע, צילומים והודאה שהוחתמה בכפיה. ברור כי האחריות המלאה לשלמו ובריאותו של עציר מוטלת על הגורם העוצר, במקרה זה השב"כ.

מעדותו של עובייד, מעדויות אחרות שהובאו בדו"ח זה ומעדויות הנמצאות בידי אירגוני זכויות אדם אחרים, עולה כי "הנוהל החדש" לא שינה באופן בסיסי את התנהגות החוקרים כלפי נחקרים פלסטינים.

גם תחת "הנוהל החדש" נעשה באגפי החקירה של השב"כ ושל צה"ל שימוש שיטתי ושיגרתי באמצעים אלימים, מילולית ופיזית. זאת בשעה שקיימת שורה של אמנות בין-לאומיות, שישראל צד להן, הרואות אמצעים אלה עינויים והאסורות אותם באופן מוחלט.

בהתייחסו ל"נוהל החדש" בחקירת עצירים פלסטינים אמר שר המשפטים, פרופ' דוד ליבאי, ממנסחי הנוהל, בראיון להארץ¹⁰.

נראה לי שהכללים מאפשרים חקירה יעילה של שירותי הביטחון, מתוך מציאת איזון מתאים עם שמירת זכויות הפרט וכבודו של הנחקר. הכללים אוסרים על עינויים ואוסרים על שימוש באלומות פיסית.

בחקירתו של עבד א-נאסר עובייד, שהתקיימה תחת ה"נוהל החדש", השתמשו חוקרי השב"כ ועושי דברם באמצעים הבאים:

- א. העמדה בידיים קשורות, ולעיתים בעיניים מכוסות ובתנחות מכאיבות למשך שעות ארוכות
- ב. מניעת שינה
- ג. מניעת מזון ושתיה
- ד. איומים על חייו ועל חיי בני משפחתו
- ה. איומים והטרדה מינית
- ו. החזקה בתנאים קיצוניים של כללון (אי-אספקת בגדים להחלפה ומניעת מקלחת למשך כ-10 ימים)
- ז. סטירות, בעיטות, מכות וחריכת זרועו בסיגריה בוערת.

10. הארץ, 10.6.93, ראיון עם מיכה פרידמן.

- עבד א-נאסר עובייד נעצר ונחקר בין השגת "הסכם אוסלו" לחתימתו בוואשינגטון. השימוש בעינויים לא נפסק איפוא, בעקבות ההסכם עם אש"פ, כפי שלא נפסק עם החלת ה"נוהל החדש".
- רק נקיטת צעדים ממשיים, ברוח ההמלצות המפורטות להלן, תבטיח את זכויות האדם של העציר-הנחקר, כפי שהן מנוסחות במשפט הבין-לאומי, ובראש וראשונה יגנו עליו מפני יחס בלתי-חוקי של חוקרי¹¹:
- א. קיצור תקופת המעצר לפני הארכת שופט, והעמדתה על התקופה הנהוגה בישראל (48 שעות).
- ב. התרת פגישות עצורים עם עורכי-דינם בסמוך לאחר מעצרו.
- ג. ביטול ההיתר להשתמש באלימות כלפי עצירים, שניתן בהמלצות ועדת לנדוי ואומץ ב"נוהל החדש", החלת איסור מוחלט על כל צורות
- העינויים בחקירת עצירים, וקביעת ענישה מרתיעה למי שירשע בעבירה על איסור זה.
- ד. העמדת הצוות הרפואי במיתקני הכליאה על מלוא כובדה וחומרתה של אחריותו על בריאותם של הכלואים.
- ה. הסרת כל ההגבלות על גישתו של הצוות הרפואי לעצירים וביצוע הוראותיו בנוגע לעצם המעצר או תנאיו, בידי כל הגורמים.
- ו. עיגון מפורש בחוק של חובת הרופאים לפעול על-פי האתיקה הרפואית.
- ז. פתיחת מתקני המעצר והכליאה ובתי-הכלא, על כל אנפיהם, לביקורות תקופתיות של גופים חיצוניים, כולל ארגוני זכויות אדם.
- ח. אכיפת חובתם של הצוות הרפואי וסגל מיתקן הכליאה לדווח על כל מקרה של השפלה או התעללות בעציר.

11. להמלצות מפורטות יותר ר' **בצלם**, חקירת פלסטינים, עמ' 90-92.

דובר צה"ל
IDF SPOKESMAN

על הקו

דו"ח "בצלם" - הנוהל החדש בחקירות שבי"ח

מאחר שהדו"ח עוסק רובו ככולו בחקירות גורמים שאינם צה"ליים, מצאנו לנכון להתייחס אך ורק לאותם קטעים הנוגעים לפעולות הצבא ולחקירות המתנהלות במתקני החקירה הצבאיים בלבד.

א. סמכויות מעצר ומניעת היועצות בעורכי דין בשטחים.

קביעות "בצלם" בעניין זה בלתי מדוייקות. העובדות הן שסמכויות המעצר בשטחים מתירות לחייל לעצור חשוד לתקופה שלא תעלה על 96 שעות בלבד. מעבר לכך, מוסמך קצין משטרה (לא חייל ולא איש שבי"ח) להאריך את המעצר, ובלבד שתקופת מעצרו הכוללת של אדם לא תעלה על 8 ימים (החל מרגע מעצרו). היוצאים מן הכלל אלו המקרים בהם מדובר בבגיר החשוד בעבירות רצח, הריגה, נשיאת כלי ירייה, חטיפה או תקיפה, שגרמה לחבלה של ממש. במקרים אלו מוסמך קצין משטרה מדרגת פקד ומעלה, לאחר שנוכח לדעת שצורכי החקירה מחייבים זאת, להאריך את המעצר. בכל מקרה תקופת המעצר הכוללת לא תעלה על 18 יום. החוק בשטחים קובע מפורשות כי בתום מיצוי סמכות המעצר ע"י הגורם המשטרתי ובמקרה שיש מקום להאריך את המעצר חובה להביא את העציר בפני שופט.

סדרי המעצר המתוקנים בחוק השיפוט הצבאי התקבלו בכנסת באופן דמוקראטי, לאחר שנחקק חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו. חוק זה מדגיש את הזכות להגנה מפני מעצר כוזבת יסוד במשפט הישראלי ואף מאפשר פסילת חקיקה שהתקבלה לאחר חקיקתו של חוק היסוד, באם היא עומדת בניגוד לו. עפ"י הסדרי המעצר המתוקנים בחוק השיפוט הצבאי, ניתן לעצור כל מי שחוק השיפוט הצבאי חל עליו (ואין המדובר רק בחיילים), ללא ביקורת שיפוטית לתקופה של 25 יום. הסדר זה התקבל בכנסת למרות חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו בהליך דמוקראטי מלא.

ההנחה העומדת ביסוד סדרי המעצר המתוקנים בחוק השיפוט הצבאי היא שגם במדינה דמוקראטית מתוקנת יש להתחשב בצרכי ביטחון ולדחות מפניהם, במידה מוגבלת אמנם, יישום מלא של חריות יסוד. על אחת כמה וכמה כאשר אמורים הדברים בממשל צבאי הנמצא בהליך של מאבק כנגד פעולות אלימות וכאשר יש צורך במיסוד סמכויות שיאפשרו ביצוע חקירות פליליות כנגד פושעים מסוכנים. יש לציין שהסדרים אלה אפילו מקלים לעומת הסדרים דומים בתחומי הקו הירוק.

באשר לטענה של מניעת היועצות בעו"ד, גם במקרה זה קובע החוק בשטחים מפורשות כי עצור רשאי להיפגש עם עו"ד ולהוועץ בו ביחידות ובתנאים המבטיחים את סודיות הפגישה. יחד עם זאת, רשאים קציני משטרה וצבא בכירים וכן ראש צוות חוקרים של השב"כ בהחלטה מנומקת בכתב לעכב פגישה עם עו"ד למשך 15 יום. זאת אם העיכוב נדרש מטעמים מוגבלים, שפורטו בחוק ובתנאי ההעציר חשוד בעבירות חמורות שאף הן מפורטות בחוק. יש לציין כי השימוש בסמכות זו אינו עניין של קבע לגבי כל עציר. יצוין כי, מניעת פגישה עם עו"ד למשך 15 יום אפשרית אף לפי החוק במדינת ישראל כשמדובר בעבירות חמורות, הדומות במהותן לסוגי עבירות בהן אנו ניתקלים בשטחים.

דובר צה"ל
DF SPOKESMAN

על הקו

ב. עדותו של עאבד אל נאסר אלי עיסא עובייד

עפ"י עדותו של העציר, כפי שמופיע בדו"ח "בצלם" הנ"ל, מדובר בתושב מורה י-ם שאין חוקי השטחים חלים עליו. הוא נעצר ע"י שוטרי משטרת ישראל והובא למתקן משטרה. מעדותו עולה, שהוא להארכת מעצר ע"י שופט בתוך פחות מ-48 שעות מרגע מעצרו, על כן המלצות האירגון בעניין זה, המסתמכות על עדותו של עאבד אל נאסר עובייד, כפי שהן מופיעות בעמ' 14 בדו"ח, לפיהן יש לנקוט "צעדים ממשיים" על מנת לקצר את תקופת המעצר ללא ביקורת שיפוטית ל-48 שעות, מעוררות תמיהות. מכאן גם עולה שכריכת עדותו של עאבד נאסר עובייד עם נושא המעצרים בשטחים, בטעות יסודה, והדבר גורם לעיוות התמונה בכל הנוגע לחקירות בשטחים.

ג. נהלי חקירה והפעלת כוח ע"י חוקרים צבאיים – עדותו של איש מילואים

כללי החקירה במתקנים הצבאיים מעוגנים היטב בפקודות הצבא ובאלה ישנן הוראות והנחיות ברורות ומפורטות כיצד יש לנהלן. צה"ל אוסר כל הפעלת כוח ע"י חיילים במתקני הכליאה המעצר והחקירה לרבות הפעלת "כוח פיסי מתון" ע"י חוקרים צבאיים. כל אימת שמוגשת תלונה, או שיש ראייה לכאורה על התנהגות בלתי נאותה של חוקר הנושא מועבר לחקירת מצ"ח ללא דיחוי. בהקשר זה, נביא כאן גור דין של בית הדין הצבאי לעירעורים בעניינם של שני חיילים, שהורשעו בהכאת עציר ערבי. בית הדין קבע, בהטילו על החיילים עונשי מאסר של מספר חודשים בפועל, כדלהלן:
"התנהגות זו מקומה לא יכירנה במסגרת צבאית מתוקנת, ויש בה כדי להבאיש את ריחו של צה"ל בקרב האוכלוסייה המקומית ובקרב כל מי שערכי מוסר ונורמות התנהגות אינם זרים לו".
מעבר לכך מדיניות הצבא היא לחקור כל תלונה בדבר הפעלת אמצעי אלימות נגד אסירים וכך גם יעשה בקשר לתלונותיהם של קייס מוחמד זבון, מוחמד יעקור עאבד אל קאדר א-נובאני ואיש המילואים, המזכורות בדו"ח, במידה ויגישו תלונות מפורטות למשטרה הצבאית, כך שתיתפתח חקירה יסודית.

עוד בנושא תלונתו של העציר קייס זבון, להלן מספר הבהרות.

- א) הנ"ל שהה באגף החקירות 9 ימים בלבד. ולא 17 ימים כפי שעלה מעדותו
- ב) העצור שהה בתא זוגי שגודלו 4 מ"ר לפחות, ולא כפי שצויין בעדותו.
- ג) בכל תא קיים גיריין או בקבוק מים, אותם ממלאים העצורים בעצמם.
- ד) לכל עציר מוקצות שלוש שמיכות בחודשי הקיץ ושבע בתקופת החורף.
- ה) הכלואים אינם מוחזקים ב"ארונות" כלשהם, יחד עם זאת, קיימים תאי המתנה לעצורים לפני חקירה והשימוש בהם מאושר כחוק ע"י מקרפ"ר, מפצ"ר ומקמצי"ר.

תגובת משרד המשפטים

מדינת ישראל

משרד המשפטים
פרקליטות המדינה

תאריך: ב' בכסלו התשנ"ד
16 בנובמבר 1993

מספרנו: 72/5
(12974)

לכבוד
מר יובל גינבר
ארגון "בצלם".

א.נ.נ.

הנדון: דו"ח בצלם בנושא "הנהול החדש" בחקירות שב"כ
סמך: מכתבך מיום 3.11.93

עיינו בטיטת הדו"ח אותה העברתם לעיוננו ולהלן תגובתנו:

1. בסעיף 2 לדו"ח, בו מובאים יסודות "הנהול החדש" לחוקרי השב"כ, כפי שפורטו בתצהיר ראש השב"כ שהוגש לבג"צ, לא מצאתם לצערנו לנכון לפרט מספר יסודות חשובים ביותר שנקבעו בנהול החדש ושעליהם הצהיר ראש השב"כ.

א. כך למשל, לא צויין, כי בכל מקום בו סברה ועדת השרים כי קיימת אי בהירות בנהול הישן או אפשרות כי היתר כלשהו יפורש בצורה רחבה יותר מיעודו, שינתה הועדה את נוסח הנהול במגמה להבהיר את ההיתרים ולמנוע ככל האפשר שימוש לרעה בנהול וחריגה מן המותר.

ב. עוד לא צויין, כי בנהול החדש הודגש, כי אין להפעיל היתר כלשהו כדי להשפיל, לפגוע או לענות נחקרים.

ג. לא צויין, כי הנהול מחייב את החוקר לשקול אם האמצעי שיש בכוונתו להפעיל שקול כנגד מידת הסכנה הצפויה על פי החשדות מהפעילות הנחקרת.

ד. לא צויין, כי בנהול החדש נקבע שרק לגבי נחקרים החשודים בביצוע עבירות תמורות ניתן יהיה להפעיל את האמצעים המפורטים בנהול - ועבירות אלה אינן כוללות עבירות של "הפרת סדר".

רח' צלאח א-דין ת"ד 1087 ירושלים מיקוד 91010 טלפון 02-708511

השמטתם של פרטים אלה ואחרים יש בה כדי להטעות את הקורא. לפיכך, יש מקום לדעתנו, להכללתם של פרטים אלה בדו"ח.

2. בסעיף 3 רישא לדו"ח נכתב, כי השינויים שהביא הנוהל החדש הם "מעטים ושוליים" וכי נוהל זה עודנו מתיר למעשה השפלה ועינויים - פסיכולוגיים ופיסיים.

ברצוננו להדגיש, כי השינויים שהוכנסו בנוהל החדש אינם מעטים או שוליים, כעולה בבירור מתצהיר ראש השב"כ, וכי הנוהל אוסר בפירוש על עינוי נחקר ועל הפעלת היתר כלשהו במטרה להשפיל או לענות נחקר.

לא למותר להפנות בהקשר זה גם לתצהירו הראשון של ראש השב"כ שהוגש לבג"צ ביום 8.11.93, בו הפנה לאיסור המפורש שנקבע בדו"ח לנדוי על הפעלת עינויים גופניים או התעללות בנחקר או פגיעה חמורה בכבודו השוללת ממנו צלם אנוש. איסור זה מחייב את השב"כ, והוא קבוע במפורש בנוהל ההיתרים. לדעתנו, יש מקום ליתן לכך ביטוי בדו"ח.

עוד נציין, כי סעיף 3 רישא לדו"ח מנוסח בצורה היכולה להטעות את הקורא, שכן מהסעיף משתמע, כי האמירה "שהנוהל עודנו מתיר למעשה השפלות ועינויים" - באה מפי ראש השב"כ עצמו, דבר שכמובן הינו חסר בסיס. יש להבהיר נקודה זו.

3. בסעיף 3(א) לדו"ח מועלית הטענה, כי הנוהל החדש מעניק לשב"כ את הסמכות הבלעדית לקבוע את חומרת האמצעים שאותם הוא רשאי להפעיל.

בהקשר זה ברצוננו להדגיש, כי אכן השב"כ רשאי להפעיל את האמצעים שהותרו בנוהל - בהתקיים התנאים שנקבעו בנוהל להתרת הפעלתם. אולם בנוהל גם הודגש, כי כל אמצעי לחץ שלא הותר במפורש בנוהל - הינו אסור. גם נקודה זו ראויה לאיזכור בהקשר זה.

4. עקב סודיות הנוהל החדש לא נוכל כמובן להתייחס בפירוט לטענות המועלות בסעיף 3(ב) לדו"ח. אולם אין לנו אלא לחזור על האמור לעיל, כי הנוהל אינו מתיר בשום פנים ואופן לענות נחקרים.

5. ברצוננו להדגיש, כי עמדת מדינת ישראל היתה ועודה, שנוהל ההיתרים איננו סותר את "האמנה נגד עינויים" מ-1984 או איסורים אחרים של המשפט הבינלאומי. עמדה זו נטענה ע"י המדינה בעת הדיון בבג"צ המוזכר בדו"ח. לפיכך אין בסיס לטענה המועלית בסעיף 3(ג) לדו"ח, כאילו הנוהל סותר את האמנה ואת המשפט הבינ"ל.

6. באשר לטענות המועלות בעמודים 13 - 8 לדו"ח, לגבי חקירתו של עבד א-נאסר עובייד, הרי שתלונה בעניינו הגיעה למשרד המשפטים - בעקבות הופעת הנ"ל בפני השופט י. צור בבית"ש השלום בירושלים - ביום 13.9.93. הנ"ל התלונן בפני השופט והיא הורתה לחקור את תלונותיו. התלונה נבדקה, ותוצאות הבדיקה שנערכה בנדון הגיעו למשרד המשפטים ביום 25.10.93. לאחר עיון בתוצאות הבדיקה הגיעו הגורמים המוסמכים למסקנה, כי יש צורך בהשלמת הבדיקה. לפיכך, בשלב הנוכחי, לא ניתן להתייחס עניינית לתלונה.

המשך תגובת משרד המשפטים

7. עם זאת, ברצוננו להדגיש, כי אף אם יימצא שחוקרי שב"כ חרגו במקרה מסויים זה - המפורט בהרחבה בדו"ח - מהמתר, אין בכך כדי להעיד, כי "הנוהל החדש לא שינה באופן בסיסי את התנהגות החוקרים כלפי נחקרים פלסטינים" - כנטען בדו"ח.

8. לגבי חקירת העציר קייס מוחמד זבון, המוזכרת בעמ' 18 - 17 לדו"ח, מדובר בעציר ששהה בכלא דהריה שהוא בשליטת הצבא - ורק למטרה הצבאית יש שליטה עליו. לפיכך יש להפנות את התלונה בעניינו לדובר צה"ל.

9. לגבי תלונת העציר מוחמד יעקב עבד אל קאדר אנובאני, המוזכרת בעמ' 18 לדו"ח, הרי שעציר זה רואיין ביום 15.7.93 ע"י בודק של תלונות נחקרים, לאחר שביום 9.6.93 הועברה תלונה בעניינו, מעו"ד לאה צמל לשר הבטחון. כן הוגשו תלונות נוספות בעניינו על ידי גורמים שונים.

המתלונן טען בראיון, שהוא סובל מכאבי גב מזה מספר שנים, וכי מצבו הוחמר בחקירה בשל ישיבה על כסא נמוך. עם זאת הוסיף, כי הטיפול הרפואי שניתן לו בכלא עזר לו, ואף הותר לו שלא לשבת על כסא קטן. הוא נח יותר והועבר לתא גדול יותר ואינו מוטל יותר. כן הוסיף, כי לא הושטל וני קיבל ארוחות באופן סדיר. המרואיין סיכם, כי נכון למועד הראיון אין לו יותר תלונות.

עם זאת, לטענתו, בעת שנעצר היכוחו חיילים בשפתו העליונה וירד לו דם, אם כי לא נזקק לטיפול רפואי. בדיקת התלונות בענין זה אינה בידינו אלא בידי רשויות הצבא, ולפיכך דובר צה"ל הוא שצריך להתייחס לתלונה זו.

אשר לטענה שהועלתה במכתבי הפניה, מפי הגורמים השונים, כי הנחקר הוכה גם על ידי חוקר שב"כ בפניו ובהזוהו, הרי שטענה זו לא הועלתה כלל מפי הנחקר בראיון ומכל מקום, הטענה הוכחה על ידי חוקרי השב"כ ולא נמצא לה גם ביסוס בתיק הרפואי.

עוד נציין, כי הן מהראיון שנערך עם חובש המתקן ועם המתלונן, והן מבדיקת התיק הרפואי עלה, כי במשך כחודשיים נבדק וטופל המתלונן כ-10 פעמים על ידי רופא בשל בעיות הגב שלו. הבדיקה מצאה אפוא כי המתלונן זכה לטיפול רפואי הולם. הבדיקה גם לא העלתה כל חריגה אחרת מנהלי השב"כ. תשובות ברוח זו נשלחו למתלוננים השונים.

10. מובן, כי אם יושהה פרסום הדו"ח עוד זמן מה, נוכל להתייחס ביתר פירוט לעניינו של עובייד, המהווה נושא מרכזי בדו"ח. אולם במצב הדין, כל עוד לא הושלמה החקירה, אין ביכולתנו להתייחס לנושא זה כדי שלא נסכל את מטרת החקירה.

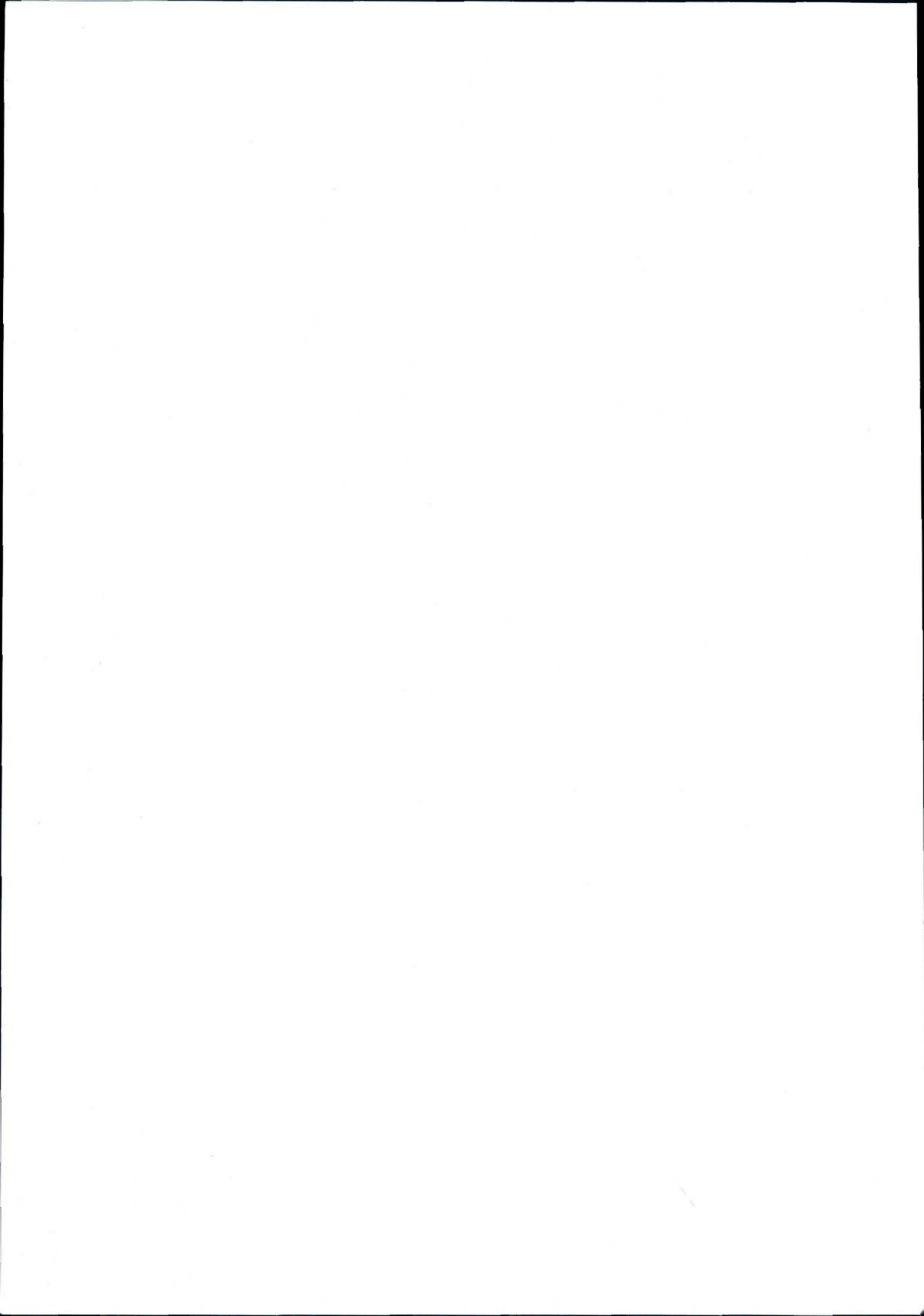
11. נודה לכם, אם תגובה זו תפורסם במלואה בדו"ח.

בכבוד רב

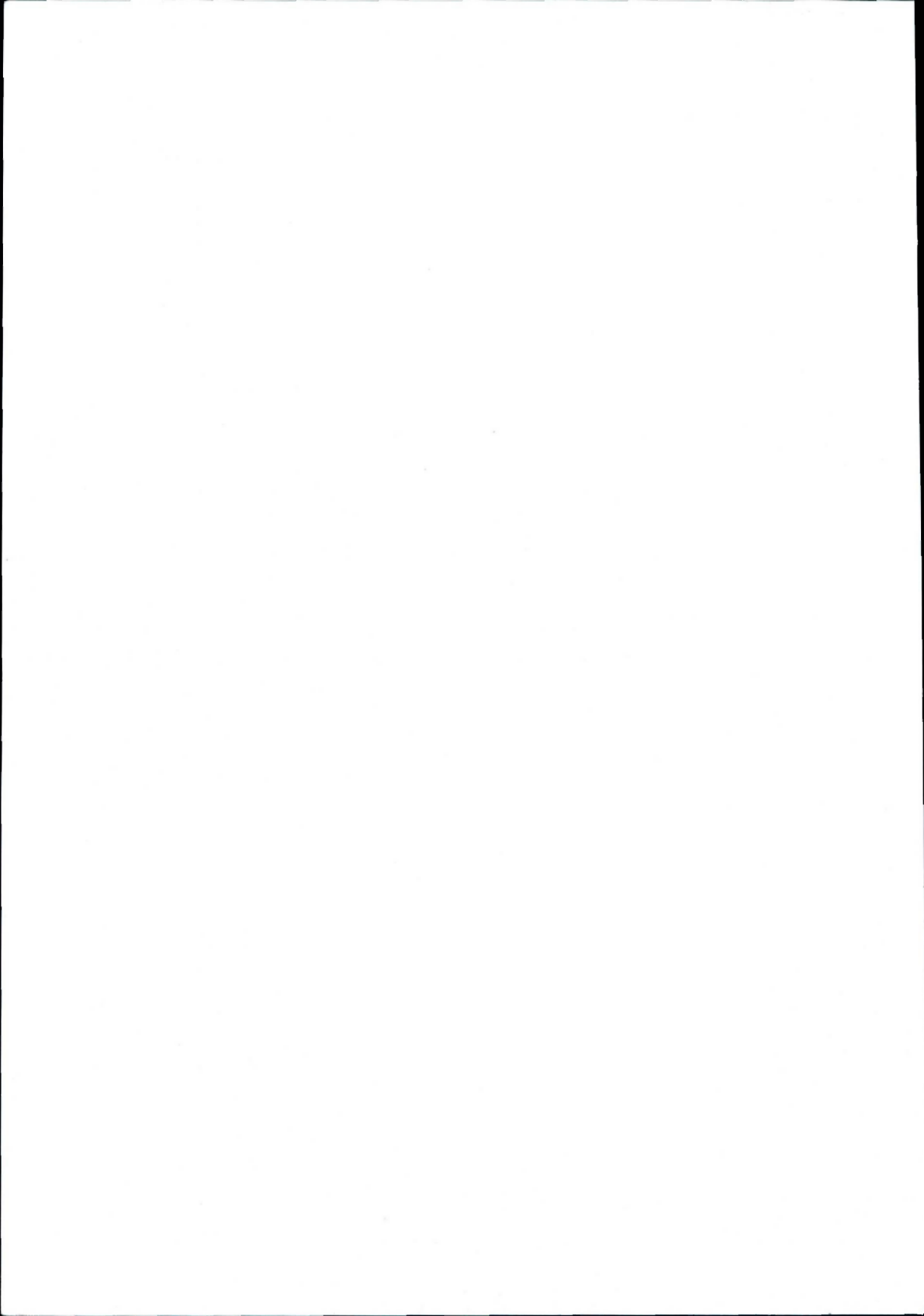

סגן בכיר לפרקליטת המדינה

רח' צלאח א-דין ת"ד 1087 ירושלים מיקוד 91010 טלפון 02-708511

בצלם, מרכז המידע הישראלי לזכויות האדם בשטחים, הוקם בפברואר 1989 על-ידי גוף רחב של משפטנים, אנשי רוח, עיתונאים וחברי כנסת. **בצלם** שם לו למטרה לתעד ולהביא לידיעת קובעי המדיניות והציבור הרחב את הפרות זכויות האדם בשטחים. נתוני **בצלם** מבוססים על עבודת שטח ותחקירים עצמאיים וכן על מקורות ישראלים רשמיים, עיתונות ונתוני מקורות פלסטיניים, במיוחד ארגוני זכויות האדם PHRIC ואל-חאק.
